

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

red. en sekr. h. pootlaan 242, alkmaar

adm.: merelhoven 273, capelle a.d. ijssel

O. MOOIWEER — ENSCHEDE

Het grootste wonder

„Dit heeft Jezus gedaan
als begin van
Zijn tekenen te Kana
in Galilea
en Hij heeft Zijn heerlijk-
heid geopenbaard,
en Zijn discipelen
geloofden in Hem“.

Johannes 2 : 11

Iemand heeft eens de opmerking gemaakt, dat geboorte, huwelijk en dood de grote momenten zijn in het menselijk bestaan. Nu predikt de Schrift ons, dat Jezus Christus als totale Mens is ingegaan tot ons totale mensenleven. Hij heeft dat hele mensenleven overgedaan. Echter zonder ooit te zondigen. En hoewel Hij Zich van het huwelijk voor het volbrengen van Zijn goddelijke zending heeft onthouden, is Hij toch als Genodigde op een bruiloft present geweest. Dat is zonder meer al van grote betekenis. Hélaas is de opvatting, dat Christus en het christelijk geloof meer met het treurige dan met het feestelijke te maken hebben, bijna onuitroeibaar. Hoevelen verliezen zich niet in de karikatuurtekening van de misvatting, dat Jezus altijd optrad als de grote Spelbreker. Die kwam zeggen, dat dit of dat niet mocht. Daardoor zullen velen zich geïrriteerd voelen door dat uitbundig feestelijke, die overvloed en die wijn op die bruiloft.

De openbaring van Christus' heerlijkheid houdt echter juist in,

dat Hij werkte aan ons levensherstel. Daarom houdt Johannes 11 (opwekking van Lazarus) alle verband met Johannes 2! Want beide tekenen verrichtte Jezus als Gezondene van de Vader en als Herschepper van het leven. Hij verlost het leven van het graf en kroont het met goedertierenheid en barmhartigheid. Hij verklaart Zich solidair met ons tot in de toppen van Zijn vingers. Ongetwijfeld was het een machtig teken, die verandering van water in wijn. *Maar de nood op die bruiloft in Kana lag veel dieper!* Achter dat wijngerek, dat op een gegeven moment werd gekonstateerd, lag de grote nood van de mensheid. Een bedorven bruiloft betekent vaak een blijvende smaad. En de vreugdeverstoring op een bruiloftsfeest komt óók vanwege de vloek, die door onze zonde op de schepping drukt.

De grote Paradijsmens komt echter reeds in dit begin der tekenen in principe de paradijsvreugde herstellen. Want de mens is niet op het lijden, maar op de vreugde aangelegd. Het lijden blijft hem daarom wezensvreemd, tot op de laatste vijand, de dood toe. Jezus begint Zijn publieke arbeid bij de bron van het leven, het huwelijk. Hij begint op een bruiloft zoals Zijn Vader eens in Edens lusthof met een bruiloft begon. Maar de Heiland is verder gegaan. Hij is in dit begin niet blijven steken. *Na Kana zou Gethsémané komen!* Daar voltrok zich de verandering van zweet in bloed. *Van Zijn eigen zweet in Zijn eigen bloed!*

De herschepping van uw en mijn leven heeft de Heiland ZIJN LEVEN gekost!!

Door de schaduwen van Christus' vernedering valt hier reeds aan het begin het licht op Zijn heerlijkheid. Hij heeft Zijn heerlijkheid geopenbaard. Dat betekent: Hij heeft Zijn Majesteit, Zijn aanzien publiek gemaakt. Hij stoot door dit wonderteken op die bruiloft in Kana het venster van het mensenleven, dat door de zonde hermetisch gesloten was, open naar een nieuwe toekomst! Naar Zijn glorieuze toekomst!

Maar Gods genade is nog veel groter! Want dit Schriftgedeelte verkondigt ons aan het slot, dat Jezus ook onze verdorven natuur kan en wil herstellen. Hij is de Herschepper van het volle leven, in zijn diepste diepte. De Here Jezus is op die bruiloft niet alleen. Hij heeft Zijn volgelingen bij Zich. **EN NU IS DIT HET GROOTSTE WONDER, DAT DIE DISCIPELEN IN HEM GELOOFDEN!!**

Zij hadden al een band aan Hem. Maar volgens de grondtekst kwamen zij nu tot de DAAD van het geloof. Dat wil zeggen: Zij legden op dat ogenblik hun leven met al zijn droefheid en blijdschap in de sterke handen van hun Meester. Wat Maria uit dit alles heeft gekonkludeerd weten wij niet. Evenmin vinden we de reactie van de ceremoniemeester, van het bruidspaar of van de overige gasten vermeld. *Dit* is hier het belangrijke waarvoor onze aandacht wordt gevraagd. De discipelen hebben Jezus' heerlijkheid door het geloof aanschouwd. Want zij moeten als eersten verstaan, dat waar de Heiland der wereld zegent, overvloed komt.

Het doel van Jezus' komst in deze wereld heeft de Heiland Zelf in Johannes 10 : 10b aangegeven. *Daar staat: „Ik ben gekomen, op-*

dat zij leven en overvloed hebben“. Dat is een machtig woord! Komen en gaan zijn twee heersende werkwoorden in het leven van de Christus en de Christen. Bracht dan dit wonderteken op zichzelf tot geloof? Het tegendeel wordt ons wel duidelijk als we Johannes 12 : 37 e.v. lezen. Maar wat betekent over het algemeen iets op zichzelf? Het teken is als een voetstap in de sneeuw. Die wijst heen naar de wandelaar. Zo wijst dit alles op Christus als de Centrale Figuur van heel de Bijbel. En zo krijgt het teken zijn eigen plaats in de prediking. Want de prediking van het evangelie is de VERkondiging van Christus' eerste komst en de AANkondiging van Christus' tweede komst! De discipelen zouden als apostelen de boodschap van Jezus' overwinning de wereld indragen. Opdat de mensen zouden gaan geloven. *Dat alles is betrokken op het ontstaan en bestaan van de kerk.* Zo stuwt de Here Jezus ook vandaag Zijn gemeente voort naar het grote moment waarop de nimmer eindigende bruiloft van het Lam zal beginnen. Bevindt u zich ook al onder de feestgangers?

IN DIT NUMMER

Pagina 65

Ds O. Mooiweer,
Het grootste wonder

Pagina 66

Ds E. R. Postma,
Gebed en contact

Pagina 67

Dr A. P. Muys,
Een beetje plagiaat (4)

Pagina 68

D. W. L. Milo,
Deze aemachtige Joden(slot)Ds M. R. v. d. Berg,
Jeremia (Bijbelstudie)

Pagina 70

Prof. C. Veenhof,
Nog eens: de zondvloed

Pagina 71

Dr J. Meulink en Ds J. C. Schaeffer,
Boekbespreking

Gebed en contact

„Aan woorden voorbij”

Getweeën waren we op weg naar de classisvergadering in Utrecht. Wel te verstaan: een classis van de Christelijke Gereformeerde Kerken. Via de autoradio vingen wij de stem op van een, zo te horen, rooms-katholieke geestelijke: een stem alleen al kan meer-, kan veel-zeggend zijn. Hij maakte waar wat de betreffende radio-rubriek beoogde: „Aan woorden voorbij”. In verstilde, bijna vergeestelichte woorden trachtte hij haast aarzelend en tastend het onzegbare, ongrijpbare grijpbaar te maken. Elk van de zorgvuldig gekozen woorden was als een deur naar een het meditatieve en bijna mystieke denken dat eeuwen en eeuwen lang een openbaringswijze van zijn kerk wilde zijn. Zijn taal was als een trage vloeistofstroom waarvan elke druppel die neerviel onmiddellijk uitbloei-de tot een lucide, doorzichtige veelzijdige kristal. De spreker, liever deze dichter, trachtte „aan woorden voorbij” het begrip eenzaamheid transparant te maken. Zo transparant dat zijn hoorders hun eigen eenzaam-zijn als een kleinood zouden aanvaarden, verwerken en positief waarderen. Mijn nogal nuchtere vraag aan m'n metgezel: maar wie heeft hier nu wat aan? werd nog meer ont-nuchterend beantwoord: de spreker zelf vermoedelijk... Terecht, denk ik nu. Want eenzaamheid, hoe gesublimeerd ook, is veelal een trieste en tragische zaak. De moderne maatschappij mag veel afschuwelijke nieuwe woorden hebben gefabriceerd. Maar voor het begrip eenzaamheid presenteerde zij een woord dat méér-zeggend is: contact-armoede. Daardoor blijft de aandacht niet eenzijdig gericht op die ene een-zame. Nu komen ook de naamen kleurloze omstanders voor het voetlicht die die ene alleenstaande in onze samenleving (?) alleen laten. Het zijn veelal de anderen die die ene tot eenzaamheid doemen. En bijna aarzelend vraag ik: is God ook onder die anderen?

Een vraag van jonge mensen

Samen met wat jonge mensen, een jeugdvereniging, zouden we proberen een preek te maken. Dat heeft zo zijn voordelen. De ene partij ervaart van wat dichter bij wat en hoeveel er te pas komt bij het maken van de wekelijks preek. De andere partij krijgt dat wat hij zondags node mist: respons, antwoord — ant-

Kerkelijk Leven

woord waarin, in openhartig vertrouwen, een mensenkind iets van zichzelf, van zijn vragen en problemen laat zien

Voorwaarde was, dat deze jonge mensen zelf een tekst zouden kiezen. Telefonisch kreeg ik te horen dat zij, na een avond praten, gekozen hadden voor: het gebed als persoonlijk contact met God. Maar een tekst die precies weergaf wat zij bedoelden bleek voor hen moeilijk te vinden, zelfs na de hulp van een concordantie te hebben ingeroepen. Misschien meenden zij, kwam één citaat uit het Oude Testament er nog het dichtste bij. Daarin staat: dit volk eert Mij met de lippen, maar hun hart is verre van Mij (Mt. 15: 8). Maar geen enkele tekst onder het trefwoord „bidden” of „gebed” voldeed aan de gestelde verwachtingen! En dat is natuurlijk wel treffend: het kan zijn dat je ook nog ergens anders had moeten zoeken, het kan ook zijn dat je met een verkeerd verwachtingspatroon op de bijbel afgaat. Bij een volgende bespreking werd wel duidelijk, dat het ook nu ging om een bepaalde vorm van contact-armoede. Hoe is het mogelijk dat je soms tijden hebt dat je wel bidt en blijft bidden, maar dat je tegelijk het gevoel hebt dat er niemand naar je luistert, dat je geen contact met God hebt?

De vraag naar gebedenboeken

In „De Wekker” schreef de Apeldoornse hoogleraar onlangs een artikel onder het kopje „Gebedenboeken gevraagd”. Hij doelt op de merkwaardige omstandigheid dat er de laatste tijd bij de boekhandel nogal vraag is naar gebedenboeken. Niet ten onrechte signaleert hij een bepaalde samenhang: „We zien hoe de mens van vandaag openstaat voor beïnvloeding van allerlei vormen van oosterse mystiek. Maar het is duidelijk een symptoom. Zo zijn ook de boeken van Hal Lindsey bestellers en worden ze in onvoorstelbare hoeveelheden verkocht en gelezen... De mens wil weten wat er in de toekomst gaat gebeuren, wat hem boven het hoofd hangt. Velen vandaag weten het niet meer en ze willen weten. En misschien moeten we in dat licht ook wel de vraag naar gebeden-

Professor C. Veenhof vijftenzeventig jaar

Op woensdag 2 maart j.l. heeft onze professor Veenhof zijn vijftenzeventigste verjaardag gevierd. Van harte wensen wij hem, alsook zijn vrouw en kinderen, met deze dag geluk. Moge de Hemelse Vader het voor hem licht doen zijn op de laatste strekke van de levensweg. Ondanks het zware auto-ongeval dat hem enige jaren terug is overkomen, geniet prof. Veenhof gelukkig nog een goede gezondheid. Deze komt ook aan de lezers van Opbouw in veel opzichten ten goede, want met grote regelmaat vult hij nog menig kolom in ons blad.

Opvallend is daarbij dat de emeritus-hoogleraar de laatste jaren een grote belangstelling en belezenheid op politiek gebied aan de dag legt. Het is zonder meer uitzonderlijk te noemen dat iemand op zo'n leeftijd, met zo'n bewogen leven achter zich, nog de energie opbrengt om boeken ter hand te nemen en te lezen waar een ander, ook al is hij in de kracht van zijn leven, als een berg tegenop zou zien. Ik denk hier aan zijn studies over Marx en het marxisme.

Professor Veenhof is trouwens gedurende heel zijn leven aangedreven geweest door een geweldige honger naar kennis en geestelijk verstaan. Maar nog daar bovenuit voelde je bij hem een andere passie: eigenlijk wilde hij geen kennis, maar ten diepste wilde en wil hij liefde overdragen. Liefde tot de Here, tot zijn dienst en tot zijn volk.

Wij zijn blij dat hij in dit bedoelen niet alleen binnen onze eigen kring, maar ook daarbuiten verstaan en herkend wordt. Hierbij denken wij aan onze Christelijke Gereformeerde broeders en zusters en aan die van de Gereformeerde Bond in de Ned. Hervormde Kerk, zoals het velen ook blij verrast zal hebben dat hij onlangs een serie artikelen schreef in de Gereformeerd Weekblad. Zou het dan toch zo zijn dat wij Afscheiding, Vrijmaking en buiten-verband-stelling niet voor de laatste werkelijkheid behoeven te houden? Ook aan deze zijde van het graf al niet? Professor Veenhof is altijd van een goede oecumenische gezindheid geweest. Wij vinden het fijn voor hem, dat hij in zijn levensavond iets van deze investering die hem wel wat gekost heeft mag oogsten.

Zegene de Here hem in de tijd dat hij nog onder ons is, samen met zijn vrouw die hem steeds tot grote steun is geweest.

Bestuur en Redactie

boeken zien. De moderne mens zoekt. Hij zoekt zekerheid. Hij zoekt steun... Maar misschien zijn het niet eens allen buitenkerkelijken, die naar gebedenboeken vragen. Er zijn ook zoveel kerkelijke mensen die het niet meer weten. Ze willen bidden. Maar hoe moet je bidden? Wat moet je bidden? Veel mensen zijn door de drukte van het leven het bidden verleerd. Ze bidden nog voor het eten, misschien ook voor het slapen gaan. Maar het is zo formalistisch geworden. De mensen voelen dat hun bidden leeg is. Het bevredigt hen niet. Ze willen zo graag anders. Maar hoe moet dat? Ze willen een stille tijd in de jacht van het leven. Maar ze kunnen zo moeilijk stil zijn. En hoe vul je de stilte op? De mens staat leeg en verlegen. Vandaar zijn vraag om gebedenboeken. Het is een symptoom. En wel een symptoom, waaraan we, dacht ik, niet onopgemerkt mogen voorbijgaan.” Tot zover prof. Oosterhoff. En opnieuw een verwijzing naar eenzaamheid, contact-armoede. Zelfs, of juist, als het gaat om het contact met God.

Een antwoord uit de thorah

Eenzaamheid en contactarmoede zijn zaken die zeker raakvlakken hebben met onzekerheid. Juist dat

punt van onzekerheid interesseert ons. Temeer omdat het niet los te maken is van zinvol bidden. En dat is weer onlosmakelijk verbonden met geloof. Tot op de dag van vandaag geldt: het geloof is de zekerheid (de vaste grond onder de voeten) t.a.v. de dingen die men hoopt, en het bewijs der dingen die men niet ziet (Hebr. 11: 1). Stelt de H. Catechismus de vraag aan de orde: wat is een waar geloof? dan luidt het antwoord o.m.: een zeker weten of kennis, waardoor ik alles voor waarachtig houd dat ons God in Zijn Woord heeft openbaard. Anders gezegd: de Catechismus stelt de hele bijbel aan de orde. En al bestaat er een concordantie, een trefwoordenboek op de bijbel, daarmee is niet gezegd dat de bijbel zelf een trefwoordenboek is. Wij zijn merendeels grootgebracht met de „losse” verhalen uit de kinderbijbel. Wij horen meestal preken over „losse” teksten. Dat kon het vormen van een totaalbeeld wel eens wat in de weg staan. De „Nieuwe Commentaar Heidelbergse Catechismus” (deel VI) neemt in het hoofdstuk „Gebeden in de bijbel” ook op „Het gebed van Abraham toen de HERE hem had laten weten wat er met Sodom en Gomorra ging gebeu-

ren." Slaat U daarvoor Gen. 18 op, dan vindt U een... gesprek. Toch is die verwijzing volkomen terecht. God verschaft de mens de nodige informatie. Hij behandelt hem als zijn vriend. En vraagt op grond daarvan een onvoorwaardelijk vertrouwen. In grote lijnen kent de mens Gods plannen. Dat verschaft hem de nodige zekerheid. En dat bepaalt zijn houding. Ook al krijgen wij, in ons gebed sprekend met God, geen rechtstreeks antwoord terug, ons gebed is een respons op, een in geding brengen van de informatie die God ons verschaft. Zelfs al hebben wij soms het ge-

voel dat het warme contact ontbreekt, de HERE God verwacht, dat wij op Hem *blijven* vertrouwen, in Hem blijven geloven. Tenslotte is ons bidden geen opzichzelfstaande zaak, het is een onderdeel van héél onze levenshouding. Wij weten van Gods plannen af en dat bepaalt onze levensrichting. Niet voor niets vertelt de bijbel ons, dat wij geschapen zijn als Gods beeld. Dat wil zeggen als zijn vertegenwoordigers en mede-arbeiders. Dáártoe verstrekke Hij ons de nodige informatie. Wij kunnen zeker zijn van Zijn zaak en de ónze. Hij heeft contact met ons!

A. P. MUYS — ZEIST

Een beetje plagiaat (4)

De vorige keer eindigden we er mee, dat de existentialistische theologen stelden, dat de humanisten hun tolerantie moesten bewijzen door, tegen eigen overtuiging in, die nl. de theologie geen eigen plaats en methode toekent naast hun eigen historisch kritische opzet, haar tóch 'n plaats aan de universiteit te gunnen. Dat doet de theologie van haar kant nl. ook! Want principieel houdt ze staande, dat zij alleen de waarheid heeft. Ze heeft geen tegen-speler nodig; gunt hem wel zijn plaatsje onder de zon. Gebruikt hem zelfs!

De Bijbel mag dan voor die moderne theologen net zo'n profaan en historisch bepaald boek zijn als elk ander boek, en de methode, die ze bij de bestudering toepassen, mag dan als twee druppels water lijken op de historisch kritische, die ze geformaliseerd als „correcte filosofie” gebruiken, toch houden die theologen hun eigensoortigheid staande. Theologie is géén filosofie, of het moest zijn een vóór-filosofie, die de filosofen als onfilosofisch afwijzen, waardoor hún filosofie inhoudelijk altijd fout en van onwaarde is. We hebben gezien, dat elke wetenschap aan overtuigingen hangt, overtuigingen van zondige mensen. In die veroordeling van de humanistische filosofie zit dus een goed element; maar kritiek op eigen uitgangspunt blijft evenzeer nodig! Theologie zelf is geen godsopenbaring! Door de term „correcte filosofie” zijn we verder gegaan dan loutere litteratuurwetenschap, de filologie. Hier is het stadium bereikt van: wat je nu met het gelezene dóet. Hoe verwerk je het, hoe breng je er systeem in. Dat is filosofie.

U merkt wel, dat de verhouding theologie en filosofie niet je dát is!

Verklaarbaar; want de wijsbegeerte, de filosofie wil de hele werkelijkheid als veld van onderzoek, om daarin de verbanden op te zoeken en het doél. Ze meent gemakkelijk, dat ze daarbij „objectief” te werk gaat en daardoor algemeen geldig is. Maar, vragen we, hoe komt het dan, dat er met hun methode toch zoveel verschillende stelsels zijn? Dat klopt niet erg! Maar we weten ook, dat net als bij elke andere bezigheid, de mens in de wijsbegeerte de eigen levensovertuiging laat meespreken. Je denkt nu eenmaal anders, wanneer je Boedhist bent, dan wanneer je Marxist zou wezen of Gereformeerd.

Ook de theologie gaat van de grondgedachten van de beoefenaar uit. Een Gereformeerde theoloog, zoals Kuyper, Bavinck, Schilder heeft een ander startpunt en een andere denkweg dan de „moderneren”, die de Bijbel als een (tamelijk) gewoon boek nemen. Die van geen verbond, dat de HERE met zijn volk sloot, weten willen; die alle wonderen ont-kennen en wegwerken.

De waarheid berust dan ook niet bij de theologie! Maar we vinden haar door met een gelovig hart de Schrift te lezen en te aanvaarden. Daar moeten we onze grondgedachten zoeken. En zo weten we b.v. dat we niet in eigen kracht de volmaaktheid en zondeloosheid bereiken kunnen. Een fata morgana, dat de anderen telkens weer bereikbaar achten.

Zo ver ligt het nog vrij eenvoudig. Wetenschap vanuit Schrift-geloof tegenover wetenschap op eigen voeten, vanuit een afvallig geloof. Maar sinds lang hebben

de theologen zich met de kerk vereenzelvigd. Voor hen werd theologie al gauw hetzelfde als geloven. En zo kreeg de kerk, die goed functionerend inderdaad de weg en de waarheid wijst, het juk te dragen, dat de mannen van de „geloofswetenschap” binnen de kerk de toon gingen aangeven, en meenden, dat zij met hun wetenschap de waarheid omtrent het hele leven hadden. Dat dus wat zij poneerden voor ieder moest gelden. Een zelfde pretentie dus als de wijsbegeerte voerde.

Nog zien we, dat de clerus in de wereldraad en de volgelingen van Marcuse precies weten, hoe het allemaal moet in de wereld. Dat daaruit spanning voortkwam, is wel te begrijpen. Want wie is uiteindelijk nummer één? En hoe? Ik kom daar straks op terug. Maar daareven heb ik de theologie gekwalificeerd als „geloofswetenschap”. Die term geef ik graag voor beter, maar ik gebruik hem om te laten zien, dat de theologie als zodanig niet heel de wereld in al haar facetten tot veld van onderzoek heeft.

Wanneer we dat bedenken, lijkt de filosofie in de strijd om de eerste plaats een voorsprong te hebben. Heel het wereldbedrijf valt binnen haar horizon. En wel: bekeken vanuit het standpunt van de verschillende filosofen.

De levensvisie van de Christenen omvat ook heel het wereldgebeuren. En wanneer vanuit hun uitgangspunt de Christenen de orde en verhoudingen in de wereld gaan navorsen volgens wetenschappelijke methode, wat krijgen we dan? Theologie of wijsbegeerte? Me dunkt het laatste. Maar dat is voor veel theologen een grote moeilijkheid. Omdat de theologie bij hen de „regina scientiarum” is, de koningin der wetenschappen!

Die positie heeft ze inderdaad gehad; maar als machtspositie. Ik hoef Galileï maar te noemen, die zijn sterrekundige kennis moest verloochenen, omdat ze niet strookte met theologische opvattingen. Macht in de wetenschap dat is nóg zo!

Op lerarenlijsten van de school van uw kinderen zult U de titel „phil. drs” tegenkomen. Dat is dan iemand, die wiskunde enz. doceert. Een titulatuur die op Middeleeuwse toestanden terug gaat. Theologie, filosofie, rechtswetenschap en medicijnen waren zo de vakken. Maar ineens komen dan de exacte vakken. Het denken in die vakken sloeg nieuwe wegen in, lag bepaald niet in theologische sfeer! Vandaar de naam filosofie. Omdat deze exacte vakken ook hun eigen wereldbeeld meebrachten. Tevens kon haar zo een plaats worden aangewezen. Want in het theologisch-wijsgerig denken — (U ziet een mengvorm!) — dat toen onze cultuur beheerste, behoorde filo-

sophie, met rechten en letteren, met ambacht en handel, met werelds bestuur enz. enz. tot de „natuur”, in tegenstelling tot de „bovennatuur”, waarover de theologie gaat.

Deze tweedeling berust op het aanpassen van het denksysteem van de antieke heiden Aristoteles binnen het Christelijk denken. Aristoteles leerde, dat ieder ding een eigen eindvolkomenheid had, maar daarin weer bouwstof voor iets hogers was. In de reële werkelijkheid was voor hem de stadsstaat het hoogste. Maar idealiter kwam men nog hoger. Want de hoogste werkelijkheid moest onstoffelijk wezen, dat was het denken, zei hij. Dat bestond alleen voor zich zelf, was alleen met zichzelf bezig; maar trok wel als een soort magneet al het andere naar zich toe. Voor Aristoteles was dat denken zo ongeveer wel het goddelijke, de rede-god. En voor de wetenschap was hij, Aristoteles, het onbetwist eindpunt. Een heiden: Dus bleek, dat de wetenschap een heel eind kon komen zonder de Woordopenbaring. Maar daardoor was ze toch niet het hoogste. Zoals de staat zijn meerdere moest erkennen in de kerk, en daar dus op aangelegd was, volgens het denkschema, zó had ook de filosofie de kroon nodig van de theologie. Niet zó, dat de filosofie daardoor in haar opzet werd gecorrigeerd. Maar ze werd beperkt: ze mocht niet heel „het zijn” als haar studie-object nemen. De theologie wees haar haar plaats: alleen de natuur!

Zo was ze tegeninstantie van de theologie, maar wel op een lagere plaats. Aldus bepaalde de theologie. Die opdeling in natuur en bovennatuur of genade komen we nog telkens tegen. Daardoor worden hele „terreinen” gemakkelijk aan de tucht van de Schrift onttrokken, als zijnde op hun terrein zelfstandig.

Dat is ook gemakkelijk. Want niemand kan twee heren dienen, filosofie en theologie tegelijk, die beide de pretentie hebben, dat ze de hele werkelijkheid doordenken. Of de „heren” moeten hetzelfde zeggen.

Dat doen ze veelal niet. Vanuit deze feitelijke toestand verwerpt menig theoloog de mogelijkheid van een Christelijke Wijsbegeerte. Daar zit uiteindelijk de oude tweedeling achter. Wie natuur en genade niet als tegenstellingen ziet, kan ook een Christelijke wijsbegeerte aanvaarden. Omdat hij weet, dat zowel het heidense hart als het Christenhart de uitgang is voor dit mensenwerk. En beiden vatten in hun levensbeschouwing heel de werkelijkheid aan.

Moeten dat dus óók doen, wanneer ze wetenschappelijk systematisch die werkelijkheid benaderen. Helemaal, met al haar facetten.

D. W. L. MILO — VIERHOUTEN

DEZE AEMECHTIGE JODEN

H.V. 1926-1946

(slot)

n.a.v. ds G. F. W. Herngreen,
Een Handjevol Verkenner.
Ten Hâve, Baarn f 17,50.

Sommige dingen in de Bijbel zijn zo helder, dat een kind ze kan begrijpen. Wie daar aan tomt zou niet te goeder trouw zijn. Maar er staan ook zaken in de Schrift, die ons voor raadselen plaatsen. Wie daar over nadenkt toont eerbied voor de sprekende God, welke hij verstaan wil. En meent iemand zo iets te verstaan: hij kan het aan een ander doorgeven, maar niet eisen dat die ander zijn visie klakkeloos overneemt. Er is speelruimte voor de libertas prophetandi gelaten, waarvan Gamaliël zeggen zou: de tijd zal het leren. In het vorig artikel noemden wij de woestijnreis van Abraham's kinderen en de geschiedenis van Jona; zaken, hoe wonderlijk ook, waarover de Schrift geen twiifel laat bestaan. Maar sommige zaken zijn, hoewel wonderlijk, slechts één maal aangeduid en worden niet op andere plaatsen bevestigd of verklaard. Om daarover bindende uitspraken te doen is een hachelijke zaak: we zouden in strijd kunnen komen met de Auteur der Schriften. Want ons kennen is gedeeltelijk en ons profeteren is stukwerk.

Door alle eeuwen heeft de kerk rekkelijken en preciezen voortgebracht mystici en scholastici; mensen van de Geest en mensen van de Letter. Beiden waren zonen van de kerk, behoorden als broeders samen te wonen. Helaas hebben de orthodoxe kerken in Nederland zich meestal aan de letter gehouden; daar waren ze orthodox voor. En misschien zit hier wel de wortel van de repeterende breuk in.

—o—

In de oorlogsjaren zei een oudere broeder soms tegen me: met ds Netelenbos is een symptoom gegeven, met dr Geelkerken heeft het gekraakt, met dr Schilder zullen onze kerken scheuren. Misschien wat overtrokken — misschien zette hij de zaken toch wel juist op een rij. Er zit namelijk verband en escalatie in deze drieslag. En alle drie zijn doorgedrukt op kerkrechtelijke gronden; sterker, op kerkelijk ónrecht. Wanneer men zich aan de letter vastklampt, heeft men een houvast om zich van broeders te ontdoen. Denk aan de advocaat, die eens zei: geef me één letter van mijn tegenstander en ik hang hem op. Maar tegen de Geest valt niet te vechten.

Ds J. B. Netelenbos (1919) stond min of meer alleen; hij had iets „ongeoorloofds” beweerd en werd daarvoor aangepakt. Maar niet zijn eigen kerkeraad schorste hem — doch een classis, gesteund door „hogerhand”. Dat was in flagrante strijd met het geldende doleantiekerrecht; door dr A. Kuyper herontdekt, die hiermee naar de Dordtse Kerkenordering wilde terugkeren. De fout was zo duidelijk, dat dr H. H. Kuyper, zoon van de Ouwe Bram, in De Heraut sprak van „je reinste hiërarchie”. Wilt u die term wel onthouden?

Want in 1926 werd dr J. G. Geelkerken op straat gezet wederom door „je reinste hiërarchie”, nu ook voor rekening van H. H. Kuyper genomen. Tegen de wil van zijn kerkeraad in werd hij op grond van een intussen omgebogen kerkrecht geschorst en afgezet. Toch zou alleen de kerkeraad gezag over hem moeten hebben.

Zo is ook dr K. Schilder in 1944 geschorst en afgezet: niet door zijn eigen kerkeraad, niet door het curatorium van de Hogeschool, maar door een tot Sanhedrin uitgroeide „reinste hiërarchie”. En nadien zijn vele personen en kerkeraden, ja hele gemeenten, buiten Gods Koninkrijk gesloten (zo het mogelijk ware) door „meerdere vergaderingen”. Zelfs het aanvaarden of afkeuren van leerbeslissingen, van een open brief of van een synode-uitspraak was voldoende shibbolet voor vriend of vijand.

—o—

Terug naar Assen, anno Domini 1926. Een Schriftgeleerde vroeg aan de gedaagde dr Geelkerken: heeft de slang gesproken, ja of nee? — Antwoord: ik weet het niet, maar Eva had de indruk van wel. — Vraag: sprak de slang verstaanbaar en hoorbaar of sprak zij niet? — Antwoord: ik heb nooit een slang horen spreken, maar misschien heeft

alleen deze slang gesproken. — Vraag: was de in dit verband genoemde boom inderdaad een boom met wortelen, bladeren en vruchten? — Antwoord: misschien wel, misschien ook is deze geschiedenis ons zinnebeeldig overgeleverd. — Vraag: was deze boom zo reëel, dat men er bijvoorbeeld een touw aan kon vastknopen? — Antwoord: ik ben er niet bij geweest.

Zo ongeveer of misschien wat anders (ik ben er niet bij geweest) moeten zich de moeizame discussies hebben voortgesleept. U voelt al dat hier vanuit twee werelden gesproken werd. Partijen raakten elkaar niet. En de meerderheid wenste de minderheid niet te verdragen. De een zei: geen tittel of jota worde anders gelezen dan daar geschreven staat. De ander zei: ik versta Gods Woord duidelijk, ook al zou ik sommige woorden of letters of tittels op andere manieren kunnen lezen. Heeft Gods Woord niet dikwijls een dubbele bodem?

Maar bovendien ging de meerderheid uit van een verabsoluterende inspiratietheorie; de ander van het vermoeden, dat het paradijsverhaal vele eeuwen mondeling is overgeleverd, al eer het te boek kon worden gesteld. Dat alle Woord Gods is ingegeven tot onderwijzing en vermaning van de rechtvaardigen, daarover waren allen het eens. En dat de letter alle verhoudingen doodt, terwijl alleen de Geest broeders doet samenwonen, ook dat wisten beide partijen. Maar hiermee werd helaas niet voldoende gerekend. *)

Wij staan hier vandaag wat anders tegenover dan onze vaders van 1926. Wij hebben aan den lijve ervaren, hoe zeer een blinde redenering broeders uit elkaar kan drijven. De verplichte vrijmaking, met zijn 100.000 zielen, is een les op zichzelf. De buitenverbandstelling van 30.000 zielen, was les nummer twee. Een gruwelijke les, want de meerderheid van die „goed-vrijgemaakte” broeders had zelf een verbanning, schorsing of afzetting achter de rug! Daarom is het huidige streven om ketters te weren zo dom en gespeend aan elk besef van kerkhistorie; laat staan van Christelijke barmhartigheid. Het is ontstellend wanneer mensen, die juist aan de strop zijn ontkomen, voor anderen de galg oprichten. Hier openbaart zich een stuk scholastiek, wetticisme, waaraan gereformeerden dreigen onder te gaan.

—o—

Deze dingen moeten gezegd worden, wanneer wij ons voordeel willen doen met de ervaring van de broeders uit het Hersteld Verband. Want

*) Misschien goed om op te merken, dat deze artikelen geschreven zijn, voordat van de jongste artikelen van drs H. de Jong kon worden kennisgenomen.

M. R. VAN DEN BERG — LEIDEN

JEREMIA**De tempel van Jahweh**

Daar kwam nog bij dat men niet alleen de naaste dupeerde, maar ook andere goden achterna liep. Eigenlijk kan dat ook niet anders. God liefhebben en de naaste liefhebben is immers één gebod. Waar het met het één scheef zit, is het ook met het ander niet in de haak. Wie over zijn naaste heenloopt, heeft een afgod, b.v. geld of macht of een glanzende carrière. Wie zijn eigenbelang dient, dient onvermijdelijk een of andere afgod. Dat men door deze handel en wandel het oordeel van Jahweh naar zich toetrok, zag men niet. Men was er integendeel helemaal van overtuigd dat men goed zat en geborgen was (7 : 10).

Waar kwam die gedachte vandaan? Die was een gevolg van het feit dat ze dit telkens te horen kregen. De priesters en profeten in Jeruzalem hamerden het

erin: de tempel van Jahweh, de tempel van Jahweh is dit (7 : 4). Hier moet je wezen. Hier sta je onder de bescherming van Jahweh. Hier ben je veilig en geborgen.

Dat was een troostvolle prediking, bemoedigend en getuigend van een sterk vertrouwen in Jahweh. En het volk aanvaardde en geloofde die prediking. Het kwam blij naar de tempel in Jeruzalem. Het vertrouwde dat het onder Jahweh's bescherming stond. En de psalmen daverden over het tempelplein: Want deze God is onze God. Tot de dood toe zal Hij ons geleiden.

Was het dan niet prachtig dat de priesters en profeten het volk leerden op Jahweh te vertrouwen? Neen, het was niet zo mooi. Ze leerden het volk vertrouwen op bedriegelijke woorden (7 : 8). Hun mooie woorden harmonieerden niet met de levenswandel van het volk en van henzelf. Op je eigenbelang uit zijn en onder Gods bescherming satan, sluiten elkaar uit.

Omdat de priesetrs en profeten dat buiten beschouwing lieten, moet Jeremia er het volle accent op laten vallen. Waar men in zijn levenswandel Gods Woord verwaarloost, staat men niet onder

hebben de vrijgemaakten zich sedert 1944 steeds op hun „rechten” beroepen — de aemechtige Joden kwamen daar heel niet aan toe. Niet alleen hebben die tot drie maal toe getracht zich met de uitwerpende kerken te verzoenen (... jaja, dat deed men toen nog: in 1927 door allen, in 1940 door de kerk van Tienhoven, in 1940 door de kerk van Amsterdam-Zuid) maar ze hebben zich van de aanvang af oecumenisch opgesteld tegenover alle kerken, die de Christus der Schriften liefhebben en belijden. Ze hebben zichzelf allerminst verabsoluteerd tot de enige ware kerk: daarvan waren ze genezen, toen ze bemerkten dat buiten de „ware kerken” wel degelijk leefruimte bestond!

Voor al naar binnen werd ernst gemaakt met het persoonlijke belijden van de kerk-leden. Men begreep dat „lijden” de stam is van belijden. Men wierp zich op een leven, dat geheel op het geloof in de Christus der Schriften stoelde. Van een belijdeniskerk wilde men niet meer weten; de belijdeniskerken hadden deze 5516 zielen de woestijn in gejaagd. Maar men trachtte belijdende mensen in belijdende kerken te zijn. Niet kerkelijke papieren konden hen — zo zagen ze — zaligmaken; dat gaat alleen door een waarachtig en persoonlijk en levend geloof in Christus Jezus.

Dat bleek uit een ruimer visie ten aanzien van de formulieren van enigheid, de belijdenisgeschriften. Verre daarvan dat deze als museumstukken werden weggezet — zag men de *datering* niet langer over het hoofd. Men beseftte dat deze stukken, deels zelfs uit een antithetische scholastiek ontstaan, voor vandaag en voor de toekomst wel eens te kort zouden kunnen schieten; zeker te kort schieten wanneer ze als gelijkwaardig aan de Schrift worden vereerd. Men zag in de belijdenisstukken gedateerde pögingen van mensen, om in hün situatie Gods Woord na te spreken.

Dat bleek ook uit de ontwikkeling van een uiterst simpele kerkenorde, die ervan uitgaat dat een mondighe gemeente de ambten draagt. Een kerkverband werd nog wel aangegaan — maar met die christelijke welwillendheid en vrijlating, die wij onder öns zo graag wat meer zouden ervaren. De stappen tot ontwikkeling van het kerklied gingen met zevenmijlslarzen voor de rest van zingend Nederland uit. Denk aan mannen als dr Geelkerken en ds H. C. v. d. Brink, opstellers van de proefbundel uit 1920; denk aan dr E. L. Smelik en ds H. Hasper. Ook op het punt van de liturgie kwam een helderheid en vrijmoedigheid, welke wij nog tevergeefs onder ons zoeken. Denk alleen maar aan de gezongen geloofsbelijdenis, door Paul C. v. Westering getoonzet; denk ook aan koor, gemeentezang, solozang en antifoonzang, die aldaar hun legale plaats kregen. De formulieren werden in korte

tijd gemoderniseerd; wanneer zijn wij daar aan toe? Ook de plaats van de vrouw, zowel binnen als buiten het ambt, werd al spoedig Schriftuurlijk gezien; en dat is nooit conventioneel. De verhouding van man en vrouw, de plaats van de jeugd in de kerk (niet opgeborgen in verouderde jeugdorganisaties, maar geïntegreerd in de kerk zelf, waarvan ze leden mochten zijn!), de belijdenisvragen en vele andere praktijkzaken, werden in open discussie opgelost; altijd beheerst door Schriftgezag en onderlinge trouw. Zelfs de tucht werd tot een positieve, conserverende factor van de gemeenschap der heiligen omgebogen. En niettemin zegt ds Herngreen bescheiden, dat in al deze dingen wel wat jeugdige overmoed meespeelde.

Niet alleen ten aanzien van de kerken stelden de H.V.-kerken zich oecumenisch op. Ook ten aanzien van de politiek stond men open voor Christelijke discussie. Iemand, die lid wenste te zijn van N.S.B., van C.D.U. of van een andere ongewone politieke partij, werd als broeder behandeld, maar ging een open discussie met de gemeente aan. Geen synodebesluit dat hem hardhandig uitwierp; alleen een gemeente, die hem trachtte te behouden.

In zekere zin is het tragisch dat deze groep tenslotte, na jarenlang overleg, in de inmiddels verjongde Nederlands Hervormde Kerk is opgegaan. Nog geen 7200 zielen sterk. U mag van mij ook zeggen: ruim 7000 zielen, die hun knieën niet voor de Baäl van de scholastiek hebben gebogen. Herngreen meent, dat er in 1946 sterke reserves aanwezig waren, om het werk van Kerkherstel en Kerkopbouw in de Ned. Herv. Kerk voort te zetten. De groep was trouwens te klein en te arm, om voor zich een toekomst te eisen. Verkenneren zijn tenslotte maar mensen, die een land verkennen om dan terug te komen. En denk nog eens aan de aemechtige Joden van Nehemia: ballingen met tijdelijk verlof.

Niettemin kregen ze een goede ontvangst in de Hervormde Kerk. Niemand minder dan dr S. F. H. J. Berkelbach van der Sprenkel schreef bij de Hereniging van 1946:

„De H.V.-predikanten en -gemeenteleden hadden door hun kritiek op de gang van zaken binnen de Gereformeerde Kerken hoge eisen gesteld, waaraan zij nu zelf als ambtsdragers en gemeenteleden zouden moeten voldoen. Vandaar, dat er gedurende vele jaren door deze groep met intense ernst en met grote zelfkritiek is gearbeid, niet alleen door de predikanten, maar evenzeer door de gemeenten. Dit heeft hen gedurende de twintig jaren van hun bestaan gevormd tot een *keur-corps in het geheel der nederlandse kerken uit de reformatie*”.

HULP BIJ BIJBELSTUDIE

Gods bescherming. Daar komt onvermijdelijk het oordeel. Daar geeft ook de tempel geen garanties. Want die zal dan mee ondergaan in het oordeel, precies zoals eens het heiligdom in Silo (7 : 14). Een blijmoedig geloofsvertrouwen is prachtig. Maar het is alleen reëel als wij niet leven voor onszelf, maar voor Christus.

Furieux

Wanneer Jeremia de vinger op de wonde plek legt, wekt hij een enorm verzet bij degenen die hem horen. Dat is niet zo verbazingwekkend. Want een mens wil niet onmaskerd worden. Hij wil niet graag door de mand vallen en op zijn zonden aangesproken worden. En vooral de vrome mens die zijn mond vol heeft over God maar die zich in zijn levenswandel niets van Hem aantrekt, wil dat niet. Niemand reageert zo furieus op de ontmaskerende prediking van

het evangelie als juist de vrome mens die zichzelf wil handhaven. Want hij wordt niet alleen met zijn zondige levenswandel geconfronteerd, maar bovendien wordt zijn vroomheid als bedrog onmaskerd. Hij valt om zo te zeggen in dubbele zin door de mand. En daarom reageert juist hij als door een horzel gestoken. Dat was ook het geval op het tempelplein. De priesters en profeten en het volk hebben zich tijdens de preek van Jeremia enorm opgewonden. Ze dringen op hem aan, grijpen hem vast en schreeuwen: Sterven zul je! Hoe durf je het te wagen in de naam van Jahweh te profeteren dat de tempel en de stad verwoest zullen worden! (26 : 8, 9).

Proces

Jeremia is in een uiterst kritieke situatie terecht gekomen. Profeteren kan een bijzonder gevaarlijke opdracht zijn. Jeremia is niet de enige die dat ondervonden heeft.

Gelukkig voor Jeremia krijgen de edelen en vorsten in het paleis bericht van de opschudding op het tempelplein. Snel gaan ze er

heen en gaan dan aan de ingang van de nieuwe poort zitten (26 : 10). Met andere woorden: ze openen een rechtszitting. En dan wordt Jeremia door de priesters en profeten voor de rechtters gesleept.

De priesters en profeten zijn door het dolle heen. Want de betrouwbaarheid van hun prediking en daarmee hun gezag en macht over het volk staan op het spel. Ze eisen niets minder dan de doodstraf (26 : 11).

Maar Jeremia krijgt de gelegenheid zich te verdedigen. Hij legt de nadruk op het feit, dat Jahweh hem opdracht gegeven heeft deze woorden te spreken. Niet omdat Hij de tempel en de stad zo graag verwoesten wil en het volk zo graag de ondergang in wil jagen, maar juist om het volk tot inkeer te laten komen om op die manier het oordeel nog te voorkomen (26 : 12, 13). Ik ben geen nihilist, geen godloochenaar. Ik heb ook niets tegen de tempel als zodanig. Ik heb alleen maar het Woord van God gesproken (26 : 15).

Met deze woorden overtuigt Jeremia de vorsten. Ook het volk staat niet meer achter de eis van de priesters en profeten (26 : 16). Er komen zelfs enkele oudsten uit het volk naar voren, die met een

voorbeeld uit de geschiedenis aantonen, dat het helemaal fout zou zijn Jeremia ter dood te brengen (26 : 17-19).

Jeremia wordt vrijgesproken. Het levensgevaar is op dit moment voor hem geweken, dank zij de bescherming van de vorsten, met name van Ahikam (26 : 24). Er is gelukkig nog recht gesproken. Maar de vijandschap en het verzet tegen Jeremia — en in hem tegen het Woord van God — groeit. Waar het evangelie niet wordt aanvaard en de harten niet opengaan, wordt de afkeer sterker. Ook Jeremia zal dat ondervinden.

Wat Jeremia op het tempelplein te vertellen had, was hard. Het rukte maskers af. Het priemde dwars door de vrome schijn heen. Maar het deed dat niet om af te stoten, maar om te behouden.

Ook vandaag onthullen het evangelie en Christus onze zondigheid, maar niet om ons met de zweep te slaan en ons aan de schandpaal te kijk te zetten, maar juist om ons te behouden. Christus confronteert ons met onze zonden en ontmaskert ons met de bedoeling dat wij ons aan Hem zouden vastklampen en gered worden. Die ons ontmaskert, is onze Redder.

C. VEENHOF — KAMPEN

Nog eens: de zondvloed

Een herinnering

Zoals ik in het vorige artikel over dit onderwerp zei, wil ik daarover nog wat doorpraten.

Het ging zoals de lezers ervan nog wel zullen weten over de vraag of de zondvloed de *hele aardbol* bedekte of slechts een *deel* daarvan. Een anonieme brochureschrijver beschuldigde dr. Kuyper van „Schriftaanranding” omdat deze het *vermoeden* had uitgesproken, de *mogelijkheid* had opengelaten, dat de zondvloed slechts een deel van de aarde had getroffen. En we hoorden hoe Schilder zich scherp tegen deze anonymus keerde.

Schilder vatte zijn kritiek op deze, zich *tegen* de Asser synodebesluiten kerende, brochureschrijver zo samen:

1. Aan dr. Kuyper worden „Schriftuurlijke bewijzen” ontzegd, maar dit is de zaak op haar kop gezet; want dr. Kuyper *had geen bepaalde stelling* (hij had slechts een „vermoeden” en sprak van „allicht” niet heel onze aardbol”). Hij beweerde slechts, dat bepaalde Schriftgedeelten niet *dwingen* in één of andere richting;
2. van de „Schriftbewijzen” heeft de anonieme auteur deels geen nota genoemd, deels op de klank af maar wat beweerd;
3. hij heeft dr. Kuypers dilemma (geheel of *mogelijk* gedeeltelijk) nooit zuiver gesteld;
4. zijn eigen voorstelling der dingen kan geen enkel Schriftbewijs tot steun oproepen;
5. wat dr. Kuyper mogelijk achtte, is volstrekt niets nieuws;
6. het verschil tussen dr. A. Kuyper en deze naamloze criticus loopt *alleen* over de *omvang*, het *gebied*, van de vloed; ien ook over het *getal* van de daarbij sprake gebrachte schepselen, maar **IN GEEN ENKEL OPZICHT** heeft het ook maar iets te maken met de vraag: was het werkelijkheid of niet; hogere of lagere werkelijkheid; mythe, inkleding of historiebericht; omdat dr. Kuyper in elk opzicht de heel gewone werkelijkheid aanvaardde, zelfs niet alleen in de grote cirkel van noord- tot zuidpool, maar ook in details als b.v. de opsluiting en de uitlating der dieren in en uit de ark.
7. daarom is het ook geheel *te onpas*, door en door onwetenschappelijk, en het werkt *verwarrend*, als de anonieme schrijver dr. Kuyper beschuldigd van „oneigenlijk” opvatten van Schriftgedeelten. Want het debat over „*eigenlijk*” of „*oneigenlijk*” heeft in het debat rondom Assen een heel andere wending genomen, omdat het *daar* ging over een „historische” werkelijkheid in het vlak van ons menselijk, tijd-ruimtelijk leven, dan wel over een „hogere” werkelijkheid. *Van zulk een dilemma is bij dr. Kuyper geen sprake.*
8. Dr. Kuyper kwam tot de nadere overweging van een en ander alleen door de drang, om *alle Schriftgegevens tegelijk* tot hun recht te laten komen, en hij kwam niet tot zijn opvatting om redenen *buiten* de Schrift gelegen, al achtte hij zijn opvatting **ACHTER-*AF*** wel bevestigd uit buiten-bijbelse gegevens (fossielen, hoogte der bergen, de constructie van het verhaal, zodra men het zich concreet voorstelt);
9. daarom heeft de anonieme predikant dr. Kuyper *onrecht* gedaan, de vergelijking met Assen door en door scheef getrokken, en van de kernvragen van zijn onderwerp *niets* begrepen, zelfs geen ernstige studie gemaakt.

En Schilders conclusie is dat men als men op de wijze waarop Kuyper de *mogelijkheid* stelt van een partiële zondvloed, men geen „Schriftaanrander” is.

☆☆☆

In verband met deze polemiek met de anonieme brochureschrijver maakt Schilder een zeer belangrijke opmerking.

Ze is deze: „Gereformeerde wetenschap knoeit niet met feiten; feiten kunnen *aanleiding* zijn tot nader

onderzoek van de Schriftgegevens en hun bedoeling. Scheef loopt het eerst, als wat men *houdt* voor het „feitenmateriaal” ons tot *maatstaf* in de Schriftaanvaarding of -verwerping wordt.”

Een duidelijk voorbeeld daarvan dat „feiten” *aanleiding kunnen* en zelfs ook *moeten* zijn voor het stellen van de vraag of men de Schrift op een bepaalde plaats wel juist gelezen heeft is het volgende.

Anderhalf duizend jaar heeft men in de kerk rotsvast geloofd dat de *zon* zich om de aarde wentelde. Dat was een „goddelijke waarheid”. Dat stond duidelijk in de bijbel. En wat die zegt moest je „*letterlijk*” nemen.

Welnu in Jozua 10: 12, 13 lezen we dat Jozua tot de HEERE sprak en voor de ogen van de Israëlieten zeide: „Zon, sta stil te Gibeon, en gij maan, in het dal van Ajalon. En de zon stond stil en de maan bleef staan.”

Zei Jozua hier niet overduidelijk dat de zon zich om de aarde beweegt? Anders zou hij niet tegen de zon kunnen zeggen: *sta stil!*

Toen geleerden als Copernicus en Galilei betoogden dat niet de zon om de aarde, maar de aarde om de zon draait kwam heel de kerk en met name de kerkelijke autoriteiten in het geweer. Dat was Schriftaanranding! „Het Heilig Officium der Inquisitie” van de Roomse Kerk bemoeide zich met de zaak en verklaarde dat de stelling dat de aarde dagelijks om haar as wentelt en dat ze in een jaar om de zon draait in strijd was met het christelijk geloof! Aanvankelijk berustte Galilei in dit oordeel. Maar de waarheid werd hem te sterk en hij overtrad het verbod zijn „ketterse leer” te leren of te verdedigen. Hij moest toen in Rome komen, werd verdacht verklaard en gedwongen zijn dwaling af te zweren.

Ook in de protestantse kerken werden banvonnissen geveld over predikanten die deze „ketterij” voorstonden. De goede „Vader Brakel” verklaarde in zijn „Redelijke Godsdienst” — meer dan een halve eeuw na Galilei's dood — nog dat lieden die beweren dat de aarde al draaiend om de zon draait het hoofd draait.¹⁾ Nu weet ieder schoolkind van de draaiing van de aarde om haar as en van de jaarlijkse wenteling van de aarde om de zon.

Hoe kwam het nu tot deze afschuwelijke affaire? Natuurlijk waren die tegenstanders van Galilei te goeder trouw. Maar hun fout was dat ze de bijbel méér wilden laten zeggen dan die *wilde* zeggen. Je mag het ook zo zeggen: ze wilden hen meer laten zeggen dan de *Heilige Geest* wilde zeggen.

In Jozua 10: 11, 13 staat dat de zon langer bleef schijnen dan normaal! Misschien wel 24 uur aaneen of nog langer. Maar dat werd uitgedrukt precies zoals wij dat nu ook zouden doen. Wij weten heel goed dat de aarde draait om haar as en dat het daardoor successief nacht en dag wordt, maar we zeggen 's morgens niet: de aarde heeft al weer de helft van haar dagelijkse draaiing om de zon gemaakt! Dat zou belachelijk zijn! We zeggen gewoon: de zon is al opgekomen. En 's avonds: de zon gaat onder.

Zó sprak ook Jozua. Hij sprak net als wij de „taal der aanschouwing”. En de fout van de tegenstanders van Galilei was dat ze dat niet doorzagen en meenden dat met die „taal der aanschouwing” een „wetenschappelijke uitspraak” werd gedaan.

¹⁾ Wilhelmus à Brakel, *Redelijke godsdienst*, derde druk, II Rotterdam z.j., 226: „Dat deze (nl. de zon en de maan) en de sterren onbeweeglijk zouden staan, en de aarde draaien, is het versiersel van mensen, die 't hoofd te veel draait.” Iets dergelijks leert Voetius, zie A. C. Duker, *Voetius*, II Leiden 1910, 31 v., 43, 152. Voetius keerde zich ook tegen de idee van een bloedsomloop in het lichaam!

„Tot ziens in Barneveld”

Zoals onze lezers weten zal er D.V. op zaterdag 16 april een „ontmoetingsdag” van de leden van onze kerken worden gehouden.

Telkens weer werd dan hier en dan daar de vraag gesteld: „Is het niet mogelijk een „dag” te organiseren waarop de leden van onze kerken elkaar kunnen

ontmoeten. Nee, we willen geen „demonstratie” en geen „manifestatie” maar een dag waarop we als broeders en zusters samen zijn, *met elkaar* kunnen spreken — dat voorop! — en ook met elkaar luisteren en zingen. We vormen maar een kleine kerkengroep, we wonen zo ver van elkaar en we zien elkaar nooit.”

Een aantal broeders — en zusters! — hebben toen „de koppen bij elkaar gestoken” en hebben besloten een poging te ondernemen zo'n „dag” voor te bereiden. Ze hebben mij er bij gehaald. Maar ik heb er niets aan gedaan. En daarom kan ik zeggen dat ze reeds enorm veel werk hebben verzet en alles

Hier was nu echt „*verwetenschappelijking*” van de theologie.

De toenmalige gangbare wetenschap, die van Ptolemeus — deze leerde namelijk dat de zon om de aarde draaide — had geheerst over de bijbel en zo ook over de theologie. En zo kwam die ellende.

☆☆☆

In dit verband moet ik nog iets zeggen. Om het voorafgaande duidelijker te maken.

Calvin spreekt vaak van de „*scopus*” van de bijbel of van een bijbelverhaal. Dat woord is moeilijk precies te vertalen. Het beste is misschien het aan te duiden met: *richt- en doelpunt*. Hij zegt b.v. dat de „*scopus*” van heel de Schrift is: Jezus Christus, uiter-aard met diens ganse werk.²⁾

Zo moet men nu ook bij ieder bijbelverhaal vragen naar de „*scopus*”. Om het populair te zeggen, vragen „waar het om gaat”. Dat moeten we nu ook doen bij het zondvloedverhaal.

Waar gaat het nu bij de zondvloed om?

1e. Hierom dat het *gehele* menselijke geslacht zo goddeloos was dat God dat niet langer kon en wilde verdragen.

2e. dat daarom het oordeel van God over de gehele mensheid kwam door middel van een ontzaglijke watervloed waarin alle mensen ondergingen.

3e. dat God in zijn genade, om zijn heilsplan met de mensheid te verwerkelijken Noach en zijn gezin spaarde door hen in de ark te redden.

4e. dat in die ark ook allerlei gedierte werd opgenomen om dat te behouden.

5e. dat de HEERE een verbond met de mensheid sloot, bevestigd door het teken van de regenboog, dat Hij de mensenwereld nooit meer door zo'n vloed verdelgen zou.

Maar of die zondvloed over heel de aardbol ging staat niet in het verhaal — ook niet het tegendeel! Wie zegt: de vloed bedekte de *hele* aarde, gaat uit boven hetgeen geschreven staat. Maar wie beweert dat die beslist alleen maar een *deel* van de aarde bedekte, doet dat óók. De Schrift spreekt daar eenvoudig niet van.

En evenmin zegt de Schrift ook maar iets over eventuele gevolgen van die vloed op de formatie van de aardkorst, het ontstaan van zeeën enz. Daarover moeten de geologen maar studeren. En dat is een schone en boeiende wetenschap! Maar die is wat anders dan het verhaal dat de bijbel ons betrouwbaar geeft over die unieke zondvloed.

²⁾ Calvin noemt Christus meermalen de *scopus* van het Oude Testament en tegelijk van de hele Heilige Schrift: In zijn voorrede op de franse bijbelvertaling schrijft hij: „Vraagt men naar de samenvatting van het onderricht, dat wij daaruit (uit de H. Schrift) moeten ontvangen; dit is in één woord, dat wij door haar leren ons vertrouwen op God te stellen en in zijn vrees te wandelen. En dat des te meer door Jezus Christus het einde (fin, finis) der wet en der profeten en de hoofdinhoud (substance, substantia) van het Evangelie vormt, geen ander doel (but, scopus) voor ogen hebben dan Hem te leren kennen, wetend dat men zich niet, hoe weinig het ook zij, van Hem kan verwijderen zonder op een dwaalspoor te geraten.” (O.C. 9; 82) deze editie heeft de franse tekst, de latijnse vertaling vindt men in de editie Schippers 9, 244). Geheel in de lijn van Calvin schrijft de in ons vorig artikel genoemde Schriftverklaarder dat de kwestie „universele” of „partiële” vloed niets af of toe doet aan „de bewegende oorzaak” van de vloed, namelijk 's mensen zonde, noch aan het „einde”, het „doel” van de vloed namelijk de verdelgving van alle mensen en dat men dus „door de ganschen hemel kan verstaan die deelen van denzelven, welke den bewoonden aardkloot overdekten.”

in het werk hebben gesteld om er een fijne dag van te maken.

Ik zal er nu *iets* van zeggen. Alles in één artikel kan eenvoudig niet.

In de eerste plaats: De „dag” wordt gehouden in de „Veluwehal” in Barneveld. Dat is een enorm complex. Er is daarin vooreerst een zaal waarin enkele duizenden mensen kunnen. Maar die zaal heeft een verschuifbare wand, zodat ze precies zo groot gemaakt kan worden als nodig is.

In de tweede plaats is er een flink aantal bijzalen. Het is zelfs mogelijk in een paar daarvan muziek te maken en te zingen zonder dat men in een andere zaal er last van heeft!

De bedoeling is dat gehele gezinnen

komen! Er wordt gezorgd voor leiders en leidsters die jongere kinderen kunnen bezig houden. En er is zelfs een crèche! In aparte zalen kunnen grotere jongens en meisjes musiceren, discussiëren en wat ze verder ook maar willen doen. In de hoofdzal zullen drie korte pittige toespraken gehouden worden over wat *christen-zijn-in-onze tijd* betekent. Hoe moet dat? Hoe kan dat? Iedere spreker krijgt één kwartier!

Over christen-zijn-in-de-gemeente spreekt Huizinga van Heerenveen. Wie van de Conventbezoekers kent hem niet? Over christen-zijn-in-de-wereld zal ds Stolk op de hem eigen concrete manier het woord voeren. En de uit een boeiende televisie-uitzending over het door hem zo ter harte gaande christelijk gezin bij velen bekende drs Vrijmoeth zal ons voorlichting geven over het christen-zijn-in-het-gezin. De leiding van de dag is in de stevige en vertrouwde handen van ds Van Oene van Zwolle.

Ik moet voor dit maal beslist ophouden. Ik wil alleen nog zeggen dat alle kerkeraden het verzoek hebben gekregen een of meer contactpersonen aan te wijzen met het oog op de plaatselijke voorbereiding, b.v. het afhuren van een autobus enz.

En voorts: komt allen, met uw gehele gezin!

Volgende week meer en — tot ziens in Barneveld!

C.V.

Boek-bespreking

Menswaardig Bestaan

Het vorig jaar heb ik het boek „Mondige Mensen” van de C.N.V.-voorzitter J. Lanser besproken. Nu ligt ter bespreking voor zijn nieuwste boek „Menswaardig Bestaan”. Wel een prestatie voor een zo druk bezet man als Lanser om nu weer een 164 pagina's tellend boek uit te geven.

De achterflap vermeldt, dat het vorige boek een bundel was van eerder gepubliceerde beschouwingen, terwijl dit boek geheel nieuw is.

Toch zal men in „Menswaardig Bestaan” veel dezelfde onderwerpen en gedachten aantreffen als in het vorige boek. Alleen maar, nu is dit alles breder uitgewerkt en onder één thema samengevat.

Dit boek heeft tot centraal thema anderen te helpen bij het denken en het streven naar een menswaardig bestaan. En Lanser zet ons inderdaad aan het denken.

Lanser wil ons oriënteren over de houding, die nodig is om het bedrijfsleven en de maatschappij een menselijker gezicht te geven.

Het boek is zo geschreven, dat het voor ieder goed leesbaar is en ook geschikt voor scholing en vorming.

Uitgangspunt is wat naar bijbelse visie de mens is, wat zijn bestemming is.

Vervolgens komen onderwerpen als arbeid, economische orde, medezeggenschap, inkomen, onderwijs, kerk en maatschappij, vakbeweging ter sprake.

De beste hoofdstukken zijn die over de vakbeweging en die over de strategie tot verandering. In het laatste hoofdstuk „strategie tot verandering” geeft hij op evenwichtige wijze de weg tot verandering aan. Mens en structuur zullen moeten worden veranderd, maar daar-

bij gaat de mens voorop. Bij de verandering zal vanuit de bestaande maatschappij moeten worden geopereerd volgens een harmoniemodel.

Het is duidelijk, dat hier een man aan het woord is uit de sociale beweging, die vanuit de Bijbel de sociale aspecten van het leven belichten wil.

Dat neemt niet weg, dat dit boek ook zijn zwakke kanten heeft.

Zo zijn de omschrijvingen van functie en doel der verschillende samenlevingsvormen niet scherp genoeg. Het gevolg is, dat kerk, vakbeweging en politieke partij elkaar nog al eens in de wielen rijden.

Wanneer hij b.v. de kerk omschrijft als een verband van mensen, die samen hun geloof willen beleven, lijkt dat te pover. De primaire taak van de kerk, de verkondiging van het Evangelie, blijft ook te veel in de schaduw.

Het zelfde manco zien we bij de vakbeweging. Het karakter van de vakbeweging als belangenorganisatie wordt niet altijd voldoende in het oog gehouden. Dat neemt niet weg, dat hij wel het gevaar ziet van het overspelen van het parlement door de vakbeweging.

Bij de medezeggenschap komt de kleine aandeelhouder er bij Lanser erg bekaaid af. Wanneer hij stelt, dat de aandeelhouder geen eigenaar van de onderneming is, moet daartegenover toch worden opgemerkt, dat de gezamenlijke aandeelhouders juist wel eigenaar van de onderneming zijn.

Ook het gezag van de overheid krijgt bij Lanser niet helemaal de plaats, die het toekomt.

Als we het gezag van de overheid op een voetstuk plaatsen, zo schrijft hij, is dat geen stimulans voor de democratie en vormt dat een bedreiging voor de verantwoordelijkheid van de mens. Ik meen, dat je beter kunt stellen, dat het neerhalen van het gezag, zoals wij thans zien, een bedreiging is voor de democratie en de verantwoordelijkheid van de burgers.

Merkwaardig is zijn verdediging van de Enkabetting. Volgens de wet was het wel onrechtmatig, maar ethisch beschouwd was het rechtvaardig. En dus geoorloofd!

Een gevaarlijke stelling.

Of we het nu met Lanser eens zijn of niet, het is in elk geval de moeite waard kennis te nemen van de worsteling van Lanser om na te gaan hoe we de maatschappij een menselijker gezicht kunnen geven.

J. Meulink

J. Lanser,
Menswaardig Bestaan.
Prijis f 17,50.

Uitg. J. H. Kok b.v., Kampen

—o—

'Jongeren rond de bijbel'

Lezing van deze brochure van het Geref. Landelijk Jeugdcomité deed me terugdenken aan de tijd, dat ik zelf als jongere met anderen rondom de bijbel samen kwam. Wanneer de inleider zijn werkstuk had voorgelezen en de voorzitter dit in bespreking gaf, dook iedereen voorover naar zijn bijbeltje, dat voor hem op tafel lag. En in een doodse stilte van enkele minuten werd naarstig gespeurd naar vragen. Helaas bleven die vaak beperkt tot het informeren naar allerlei weetjes op het terrein van de bijbelse gescheidenis, de bijbelse oudheid- en aardrijkskunde e.d. Wat ik zo hier en daar hoor over besprekingen op diverse verenigingen doet me vermoeden,

dat daar nog niet zo veel aan veranderd is. Dergelijke besprekingen kunnen soms (overigens lang niet altijd) een bepaalde weetgierigheid bevredigen. Het is echter de vraag of ze kunnen dienen tot het resultaat, dat God met het spreken van Zijn Woord op het oog heeft. En is dat niet het eerste dat ieder zich moet realiseren, als hij of zij zich (wanneer en bij welke gelegenheid ook) opmaakt tot een ontmoeting met God in Zijn Woord: Waarom spreekt God tot ons en wat beoogt Hij er mee? Het antwoord op deze vraag hoeft voor ons niet verrassend te zijn. Hoewel het voor ieder, die erover nadenkt, wel telkens weer overweldigend is. Het antwoord is immers: God wil persoonlijk contact met ons door Jezus Christus. Daardoor wil Hij ons leven verdiepen en activeren. God wil ons inzicht geven in Zijn plan met heel de schepping en in wat daarin ons aandeel kan, mag en moet zijn. Voor wie God heeft leren kennen is dit belangrijker dan vragen als: welke studie of welk beroep kies ik, welke partner zal ik trouwen, hoe besteed ik mijn tijd en mijn geld, enz. Of liever: de levende omgang met God bepaalt het antwoord op deze belangrijke vragen.

Ik meen, dat het G.L.J.C. met de brochure 'Jongeren rond de bijbel' een dienst bewijst aan leden van jeugdverenigingen (maar zeker ook aan ouderen) om te komen tot zo'n levende omgang met God. De samenstellers zijn Chr. v. d. Berg, C. Huizinga, D. v. d. Molen en P. C. v. Wijk. Het grootste belang van

deze brochure ligt m.i. in een zeer bruikbare methode voor bijbelstudie. Het gebruik daarvan leidt tot een zeer actief bezig zijn met Gods Woord. Deze methode is er op gericht samenhangen in de bijbel te ontdekken, resultaten van de studie vast te leggen (zodat je daar bij een volgende bespreking op kunt terugvallen), en steeds weer uit te komen bij de vraag: Wat leerde ik in dit bijbelgedeelte over God, over mezelf en over de relaties tussen mensen? Deze methode leert de juiste vragen te stellen. Er is trouwens een apart hoofdstukje gewijd aan het nut van goede en de verderfelijke van slechte vragen.

Veel jeugdverenigingen zullen ook blij zijn met de literatuurlijst van studiemateriaal. Ik heb begrepen dat via een enquête gebleken is dat veel besprekingen bij gebrek aan geschikt studiemateriaal onbevredigend verlopen. De brochure geeft een lijst van ongeveer 170 titels.

Nog één opmerking: Jeugdverenigingen die belangstelling hebben voor deze brochure doen er goed aan voor ieder lid een exemplaar aan te schaffen. Dat voorkomt misverstanden bij het aan elkaar doorgeven van de inhoud. De prijs hoeft geen enkel bezwaar te zijn. De brochure kost f 3,— per stuk en is te bestellen door storting van dit bedrag op bankrekening 59.89.20.005 bij de A.B.N. te Genemuiden t.n.v. G.L.J.C. met vermelding: brochure(s). Het gironummer van de bank is 825234.

Ds J. C. Schaeffer, Emmeloord

De redactie ontving

Index — op wat er verschijnt in, tussen en rond de kerken en religies. Proefnummer november 1976.

Uitgave van de Harstink en het Nederlands Bibliotheek en Lector Centrum.

'Index' bevat 3 afdelingen: Religie, Dialog en Huidige Samenleving, met elk 5 rubrieken: Opschrift (brochures, cahiers etc.); uit krant en tijdschrift; nader bekeken; te horen en te zien; om te weten.

Redactie-adres: De Harstink, Kon. Wilhelminalaan 17, Amersfoort, tel. 033-17958. Verschijnt zesmaal per jaar voor de prijs van f 87,50 per jaar (het proefnummer bevatte 60 pagina's).

Besteladres: N.B.L.C., afd. bestellingen, postbus 2054, Den Haag, tel. 070-264351. Bestelnummer: 953071.

H. J. Schilder — *In Sion is het Woord nabij.* Preken over het Oude Testament. Een uitgave van „De Vuurbaak” te Groningen. 183 pagina's. Prijs f 19,90; voor leden van de Vereniging van Vrienden van De Vuurbaak f 16,—.

Dr C. Trimp — *Communicatie en ambtelijke dienst.* Rede gehouden bij de rectoraatsoverdracht aan de Theol. Hogeschool te Kampen. Kamper Bijdrage, deel 18. Een uitgave van De Vuurbaak, Groningen. 63 pagina's. Prijs f 12,—, voor Vrienden van De Vuurbaak f 10,—.

A. G. Eggebeen — *Om het Heilig Woord; Tot het Heilig Woord; Door het Heilig Woord.* Prijs voor elk van de drie deeltjes: f 19,75. Uitgegeven door de Gereformeerde Bijbel Stichting, Mauritsweg 60, Dordrecht.

Standvastig — Kwartaaluitgave van de Geref. Bijbel Stichting.

Drs H. G. Leih, Drs H. G. Geertsema, J. A. E. Vermaat, Prof. C. Veenhof, Prof. dr A. Troost — *De Christen en*

het Communisme. Een bundel referaten uitgegeven door de Evangelische Omroep in samenwerking met Bulten en Schipperheijn, Amsterdam. 110 bladzijden. Prijs f 10,—.

De nieuwe spiegel — Evangelisch weekblad. 1e jaargang nr. 1. Verschijnt elke 14 dagen. Redactie en administratie: Postbus 1132, Rosendaal. Abonnementsprijs f 25,— per kwartaal, f 40, per halfjaar, f 78,— per jaar en f 75,— per jaar bij machtiging. Het eerste nummer telt 32 pagina's en is voorzien van tal van foto's.

De mogelijkheid is aanwezig dat op één of meerdere van deze uitgaven in een recensie wordt teruggekomen.

Van de Zending

Geschenken

(Soemba-Borneo 102)

Twee informaties, die heel bijzonder zijn. Een illustratie van de vele verrassingen, die we in de loop der jaren ontvingen en die niet allemaal in de krant kunnen komen.

Eerst een van een meisjesvereniging te Spakenburg. De meisjes van 11 en 12 jaar hadden in een vorig seizoen met veel ijver — zo schreef de leidster — diverse dingen gemaakt, om die voor een goed doel te kunnen verkopen. En nu hebben ze de opbrengst daarvan, f 133,50, gegeven „als een kleine bijdrage voor het vele werk dat ds Goossens doet op zijn zendingsterrein in Oost-Soemba. Wij wensen uw gemeente Gods onmisbare zegen toe en we zullen in onze gebeden voor ds Goossens en zijn gezin bidden, dat zij met Gods hulp het moeilijke werk kunnen

volhouden". Heel veel dank daarvoor, meisjes!

Een tweede betreft de financiering van 13 avondmaalsstellen voor de Soembanese gemeenten. In ons stukje 95 vroegen we om medewerking daarvoor, zodat we die avondmaalsstellen namens de Nederlandse kerken zouden kunnen aanbieden. En zie, de reacties waren zó, dat we er ruimschoots uitkomen. Uit één gemeente kwam de mededeling, dat voor dit doel een zgn. avondmaalscollece bestemd was. Daar was op die zondag heel duidelijk tot uitdrukking gekomen „dat wij (Soembanese en Nederlandse christenen) ook door dezelfde Geest onder elkander, als lidmaten van

de HEERE maakte ons rijk met de geboorte van onze dochter

ella hendrika

wij noemen haar

rieke

*h. wynia / m. j. th. wynia-hartog
anne marie / jennechien / ale*

zeist, 'shalom', 23 februari 1977
slotlaan 241

*Maar mij aangaande,
het is mij goed nabij God te zijn.*
Psalm 73 : 28

Heden nam de Here tot Zich, mijn lieve man, onze vader, grootvader, broer en zwager

Cornelis Marinus Augustijn

op de leeftijd van 70 jaar.

Heerde,
J. Augustijn-Willemstein
E. J. Hummelen-Augustijn
J. Hummelen
Nieuwegein,
C. Augustijn
D. Augustijn-van der Linden
Arnhem,
N. C. Dost-Augustijn
D. Dost
Steggerda,
J. M. de Jong-Augustijn
A. J. de Jong
Emmeloord,
B. P. Diederiks-Krebs
J. Diederiks
Rucphen,
M. J. Augustijn
B. Augustijn-Vos
Leiderdorp,
G. M. Augustijn
J. G. Augustijn-van Wijk

Heerde, 27 februari 1977
de Haverkamp 20

De begrafenis heeft op donderdag 3 maart te Heerde plaats gevonden.

één lichaam, in waarachtige broederlijke liefde verbonden worden; gelijk de heilige apostel spreekt: één brood is het, zo zijn velen één lichaam, omdat wij allen het éne brood deelachtig zijn." Dát is ook enkel de basis van onze hulp aan de zusterkerken, zo ver weg. Die Geest blijve al het werken beheersen.

Kerknieuws

Ds J. D. Janse — Het adres van ds J. D. Janse is thans: Laan van Meerdervoort 655, Den Haag, tel. 070-399343.

Rijswijk (Z.-H.) — De scriba van de kerk van Rijswijk is verhuisd naar: Scharlakenhof 7, Voorburg, tel. 070-875289.

Rectificatie — In het vorig nummer stond abusievelijk vermeld dat ds P. Dekker uit Zaanstreek-Centrum de be-

noeming tot legerpredikant had aangenomen.

Nieuws uit breder kring

De Stichting „Internationaal Christelijk Studiecentrum" organiseert 5 maart te Baambrugge een ontmoetingsdag voor

leraren. Sprekers zijn: drs M. Valenkamp over „Onderwijsdoelen niet logisch afleidbaar" en drs C. Wigmans over „Leerplanontwikkeling voor de christelijke school".

Aanvang 9.30 uur.

Plaats: Rijksstraatweg 83, Baambrugge.

U wordt verzocht brood mee te nemen.

Uw vriend in de vreemde

**Contact Orgaan
Gereformeerde
Militairen en
Alleenstaanden**

Inlichtingen:
H. J. Bosch
Hekselbrink 83, Enschede
Tel. 053-762272

*Ook al vallen Pasen en Pinksteren
niet op één dag....
toch is het mogelijk om ook
dit jaar weer
een aantal gratis Pinksternummers
te krijgen!*

Want wanneer u PAASNUMMERS van de EB bestelt boven het aantal dat u elke week al ontvangt, dan kunt u de helft van de extra bestelling aan PINKSTERNUMMERS gratis krijgen.

't is weer de EB - het vertrouwde begrip!

Natuurlijk kunt u ook óf alleen het Paasnummer, óf alleen het Pinksternummer bestellen. Maar de prijs behoeft geen bezwaar te zijn om én op Pasen én op Pinksteren Gods goede boodschap te verspreiden, want deze kleurige nummers van de EB kosten niet meer dan de gewone zwart/wit nummers: afhankelijk van het aantal dat u bestelt: 28—12 cent per exemplaar. Deze prijzen zijn *inclusief* verzendkosten e.d.!

Wilt u zeker zijn van toezending?

Bestel dan vóór 15 maart a.s.

STICHTING ELISABETHBODE

Postbus 100 — Lochem — Telefoon 0 5730 - 2770 ('s avonds 2526)

Redactieleden:

Drs H. de Jong; Mr. dr J. Meulink; D. W. L. Milo;
Ds E. R. Postma; Ds H. Smit

Adres van de Redactie:

K. Muller, H. Pootlaan 242, Alkmaar, tel. 072-16767

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen", Nooitgedacht 3, Zeist,
tel. 03404 - 12452.
Advertenties inzenden tot dinsdagmorgen 10.00 uur.

Abonnementenadministratie:

Merelhoven 273, Capelle a/d IJssel, tel. 010-504178

Abonnementsprijs:

f 35,— per jaar of f 18,50 per halfjaar.
Buitenland f 45,— per jaar of f 60,— per luchtpost.
Giro 40 49 45.

Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 dec. eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.